

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

КУПЧИНСЬКА Лариса Олегівна

УДК 751.23.761.2

**ТВОРЧІСТЬ ТЕОФЛА КОПИСТИНСЬКОГО
У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ГАЛИЧИНИ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ**

Спеціальність 17.00.05. — образотворче мистецтво

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства**



Львів — 2003

3103(22к)5-8 компетит
103(22к)5-8 компетит

ЛННБ України ім.В.Стефаника



00762174 (R)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівській академії мистецтва

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри історії та теорії мистецтв Львівської академії мистецтв
Лупій Світлана Петрівна

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор кафедри живопису та історії мистецтв Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського
Тарасенко Ольга Андріївна

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри книжкової графіки та дизайну друкованої продукції Української академії друкарства
Стасенко Володимир Васильович

Провідна установа: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, кафедра теорії та історії мистецтва, м. Київ.

Захист відбудеться „9“ жовтня 2003 р. о „10“ годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д. 35.103.01 у Львівській академії мистецтв (79011, м. Львів-11, вул. Кубійовича, 38).

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівської академії мистецтв (79011, м. Львів-11, вул. Кубійовича, 38).

Автореферат розісланий „5“ вересня 2003 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства

Кусько Галина Дмитрівна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Упродовж останнього десятиліття в українському мистецтвознавстві актуалізується дослідження тих ланок історико-мистецького процесу, в яких систематизуються підставові вартості національної духовно-культурної ідентичності. Ідеологічні пріоритети мистецтвознавства радянського періоду не дали змоги належно висвітлити цілу низку мистецьких явищ. Це стосується і творчої діяльності Теофіла Копистинського — одного з провідних художників Західної України др. пол. XIX — поч. XX ст. Його своєрідний талант проявився у різних видах і жанрах образотворчого мистецтва. Т. Копистинський був не лише митцем, а й громадським діячем, учасником мистецьких процесів, що вирували в Галичині на зламі віків. Він належав до художників, які усвідомлювали і цінували самотність і цілісність української культури, її великий духовний потенціал. Як універсальна творча особистість Т. Копистинський репрезентує найкращі вартості українського мистецтва на межі різних історичних епох і напередодні глобальних змін, які настали у системі загальної естетичної культури Європи.

Пропонована дисертація є першою спробою комплексного дослідження творчості Т. Копистинського із залученням тих факторів, що визначили місце художника у ланцюзі соціокультурних явищ: суспільно-політичної ситуації, яка склалася на західних землях України у др. пол. XIX — на поч. XX ст., тенденцій розвитку образотворчого мистецтва Галичини, творчих установок та естетичних ідеалів митця.

У цьому контексті важливим є аналіз впливу суспільно-політичних подій на культурне життя Львова. Національно-визвольні змагання активізували культурно-мистецькі процеси, сприяли зверненню митців до народної тематики, яка знайшла своєрідне втілення у творчості Т. Копистинського і його сучасників. Спираючись на традиції українського мистецтва, звертаючись до здобутків європейської художньої культури, вони працювали у різних видах і жанрах мистецтва, формуючи на теренах Галичини самотній мистецький осередок.

У дисертації розкрито зв'язок суспільно-політичних і культурних подій, який був однією з умов відродження національної мистецької школи і утвердження прогресивних, демократичних тенденцій у творчості Т. Копистинського та художників його кола.

Дослідження характерних рис мистецького середовища Галичини др. пол. XIX — поч. XX ст. актуальне для розкриття місця і ролі мистецької спадщини Т. Копистинського в історії українського мистецтва. З цього погляду важливе значення має вивчення особливостей творчої діяльності та художньої спадщини митця в повному обсязі.

Актуальність дослідження зумовлена ще й тим, що багато живописних і графічних творів Т. Копистинського не збереглося, а іконопис та монументальний живопис, зазнавши невблаганної руйнації часу, стоять перед реальною небезпекою зникнення.

Мета дисертації полягає у виявленні і розкритті художніх та історико-культурних особливостей творчості Т. Копистинського на основі дослідження його станкового і монументального живопису, іконопису та графіки у контексті культурно-мистецьких процесів Галичини др. пол. ХІХ — поч. ХХ ст.

Для досягнення мети поставлені такі **завдання**:

- висвітлити характер історико-культурних процесів, на ґрунті яких розвивалося образотворче мистецтво Галичини др. пол. ХІХ — поч. ХХ ст.;
- визначити найістотніші риси мистецького середовища і показати його вплив на творчу діяльність Т. Копистинського;
- з'ясувати найважливіші етапи і виявити маловідомі факти творчої біографії художника;
- на конкретному фактологічному матеріалі показати особливості художнього мислення митця, його світоглядні переконання та естетичні ідеали;
- провести мистецтвознавчий аналіз творів художника, розкрити особливості їх живописно-композиційних та образно-змістових вирішень;
- систематизувати творчу спадщину Т. Копистинського за видами та жанрами, ввести в науковий обіг твори, які досі не згадувалися у спеціальній літературі.

Об'єкт дослідження — творчість Т. Копистинського у тісному зв'язку з мистецьким середовищем Галичини на тлі суспільно-політичного і культурного життя Західної України др. пол. ХІХ — поч. ХХ ст.

Предмет дослідження — станковий і монументальний живопис, іконопис та графіка Т. Копистинського. До аналізу залучаються також твори сучасних йому західноукраїнських художників.

Джерела дослідження — станкові живописні твори і графіка Т. Копистинського та його сучасників із збірок музеїв та приватних колекцій Львова, монументальний живопис та ікони Т. Копистинського, які знаходяться у храмах Західної України, фотографії і репродукції творів Т. Копистинського і художників його кола, які не збереглися або місцезнаходження яких не встановлене, а також архівні матеріали, публікації у періодичних виданнях і наукова література.

Хронологічні межі дослідження охоплюють др. пол. ХІХ — поч. ХХ ст. (до 1916 р.) — період життя і творчості Т. Копистинського (1844—1916).

Територіальні межі дослідження включають історичні землі Східної Галичини, які входили до складу Австрії, з 1867 р. — Австро-Угорщини (тепер

Львівська, Тернопільська та Івано-Франківська області України). Фіксуються твори, які знаходяться на території Республіки Польща.

Наукова новизна дисертації. У дисертації вперше в українському мистецтвознавстві на основі аналізу, систематизації й узагальнення значного за обсягом фактичного матеріалу, з урахуванням історико-культурної ситуації на західних землях України у др. пол. XIX — на поч. XX ст. досліджено творчу діяльність Т. Копистинського. Визначено місце і роль художника у мистецьких процесах Галичини того часу. Уперше в повному обсязі проаналізовано творчу спадщину митця: станковий і монументальний живопис, іконопис, рисунок, а також графіку — журнальну, книжкову, виявлено її характерні риси. У науковий обіг залучено значну кількість творів, передусім сакрального мистецтва, які до цього часу перебували за межами дослідження спеціалістів.

Практичне значення дисертації. Результати і висновки дослідження можуть використовуватися для подальших наукових узагальнень із питань історії українського мистецтва др. пол. XIX — поч. XX ст., зокрема сакрального. Важливі фактологічні відомості, уперше вивчені й підсумовані автором, а також поданий у дисертації значний ілюстративний матеріал, можуть знайти своє застосування при викладанні як загального, так і спеціального курсу лекцій з історії українського мистецтва та історії української культури др. пол. XIX — поч. XX ст. Отримані результати дослідження мають також перспективу використання у музейній практиці.

Апробація основних положень дисертації. Дисертація розглядалася на засіданні кафедри історії та теорії мистецтва Львівської академії мистецтв (протокол № 10 від 12. 02. 2003 р.). Основні положення дисертації апробовані у доповідях на наукових конференціях професорсько-викладацького складу Львівської академії мистецтв (1997, 1999), на наукових сесіях Наукового товариства імені Шевченка (2000, 2002), на науковій конференції „Українське сакральне мистецтво: традиції, сучасність, перспективи”, яку організували Львівська академія мистецтв, Національний музей у Львові, Український католицький університет ім. Св. Климента-Папи та ін. (2001), на міжнародних філософсько-культурологічних читаннях „Діалог культур: Україна у світовому контексті. Мистецтво і освіта” (1998), а також у п’яти публікаціях у наукових виданнях, чотири з яких рекомендовані ВАК України.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел (269 позицій). Дисертація має два додатки. Додаток А містить список та альбом ілюстрацій (140 творів Т. Копистинського, 56 з яких публікуються вперше). Додаток Б включає перелік і картосхему місцезнаходження храмів, де Т. Копистинський працював як монументаліст, іконописець і реставратор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У ВСТУПІ обгрунтована актуальність теми дисертації, визначені основна мета і завдання, об'єкт, предмет і джерела дослідження, окреслено його хронологічні та територіальні межі, висвітлені наукова новизна і практичне значення роботи.

У першому розділі „АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРИ. ДЖЕРЕЛА І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ” проаналізовано стан наукового дослідження теми, охарактеризована теоретична база дисертації, подана методика, використана для досягнення визначених у дисертації мети і завдань.

Теоретичною основою дисертації є матеріал, у процесі вивчення і систематизації якого можна виділити такі групи: архівні матеріали; публікації інформативного та науково-популярного характеру, надруковані у періодичних виданнях другої половини ХІХ — початку ХХ ст.; окремі дослідження та загальні праці з історії українського мистецтва переважно українських науковців.

Цінну інформацію містить перша група джерел. Документи, що стосуються освіти Т. Копистинського, є основою для з'ясування питань про роки навчання художника у різних мистецьких закладах, про викладачів, які брали участь у вихованні митця. Відгуки організацій, де працював художник, допомагають з'ясувати характер і обсяг роботи митця, її замовника і час проведення. Листи-автографи художника до провідних діячів Галичини дають уявлення про його оточення, світоглядні переконання і громадянську позицію. Серед листів Т. Копистинського, адресованих М. Клемертовичу, є автобіографія. На її підставі ми уточнили дані про походження художника, його діяльність як живописця і реставратора. Архівні документи, що безпосередньо стосуються життя і творчості митця, мають епізодичний характер і торкаються лише поодиноких біографічних фактів.

Важливим матеріалом для дослідження є публікації у газетах др. пол. ХІХ ст. „Слово”, „Діло”, „Галичанин” та ін. Як джерело фактологічних відомостей про Т. Копистинського та митців його кола вони дають уявлення про динаміку мистецького життя Галичини і естетичні уподобання галицької громадськості того часу.

Наприкін. ХІХ — на поч. ХХ ст. у часописах з'являється чимало критично осмисленіших публікацій. Стаття І. Труша „3 нагоды рускои выставки штуки” присвячена першій виставці „Товариства для розвою руської штуки” і надрукована у газеті „Діло” (1898, 1899), де автор намагається окреслити напрями творчості львівських митців, розкриває складність мистецьких процесів у Галичині на зламі століть.

Проблематика мистецтва Західної України др. пол. ХІХ ст. набула актуальності вже у 1920-х рр. Першим дослідником творчості Т. Копистинського

був М. Голубець. Він склав хронологію основних дат життя художника, назвав твори, які до того не згадувалися у періодиці. Притому науковець припустився помилок, які стосуються назв і датування окремих картин митця. Недопрацьованою залишилася його стаття „Теофіл Копистинський (1844—1916)”, надрукована у журналі „Терем” (1919). Це передрук щоденника художника. Тут подано перелік міст і сіл, де він працював над виконанням ікон і настінних розписів у храмах, реставрував давні пам'ятки. Вона дає цінний матеріал, незважаючи на помилки у географічних назвах.

Новий етап у вивченні творчості Т. Копистинського почався після Другої світової війни. У радянському мистецтвознавстві вперше про художника у своїй публікації „Розвиток українського мистецтва в Західній Україні” у журналі „Українська література” (1944) написав І. Свенціцький. Науковець охарактеризував його портретний, побутовий жанри та сакральний живопис, відзначивши, що в більшості творів утверджуються реалістичні позиції митця.

Для дослідження цінною є монографія М. Ткаченка „Теофіл Копистинський” (1972). Автор навів низку нових біографічних відомостей про Т. Копистинського, проаналізував його живописні та графічні твори: основну увагу приділив портретному та побутовому жанрам живопису і майже не висвітлив сакральної спадщини митця. Поза межами його дослідження залишилися історико-культурні процеси того часу.

Портретна спадщина Т. Копистинського і його сучасників у контексті розвитку українського портрета др. пол. XIX — поч. XX ст. досліджена в монографії В. Рубан „Український портретний живопис др. пол. XIX — поч. XX століття” (1986). Великий обсяг матеріалу не дав змоги авторові докладніше спинитися на багатьох портретах, виконаних художником. Однак глибина аналізу окремих з них дає підставу говорити про значний внесок В. Рубан у вивчення творчості художника як портретиста.

Як бачимо, творча діяльність Т. Копистинського у наукових виданнях досліджена нерівномірно. Найповніше розглянуто його портретний жанр. Твори побутового, пейзажного жанрів хоч і згадувалися побіжно у мистецтвознавчій літературі, але так і залишилися поза увагою науковців. Сакральна спадщина митця взагалі не підлягала аналізу.

За межами досліджень залишилися культурно-мистецькі процеси на тлі суспільно-політичних подій у Галичині др. пол. XIX — поч. XX ст., їх вплив на творчість Т. Копистинського та інших західноукраїнських художників того часу.

Майже усі праці, що безпосередньо стосуються теми дисертації, мають у своїй основі фактологічно-описовий підхід. У них трапляється чимало неточностей. Жодна не претендує на всебічне висвітлення усього комплексу проблем. Це ще раз підтверджує актуальність спеціального дослідження, у якому творчість Т. Копистинського була б розглянута в повному обсязі у контексті мистецького життя Галичини др. пол. XIX — поч. XX ст.

З огляду на завдання, поставлені у дисертації, важливо було звернутися до документів з питань історії та культури Галичини др. пол. XIX — поч. XX ст., які дотепер замовчувалися або подавалися тенденційно. Не можна оминати увагою книжок К. Устияновича та А. Вахнянина, наукових праць І. Франка. Їх вивчення поглиблює наше уявлення про час, коли формувалися світоглядні переконання і мистецькі погляди Т. Копистинського.

Методика дослідження творчості Т. Копистинського полягає у залученні до аналізу не лише мистецьких, але й історико-культурних явищ. Комплексний підхід передбачає поєднання мистецтвознавчого, історичного та естетико-філософського опрацювання матеріалу. Для з'ясування характеру історико-культурних процесів, які визначили шляхи розвитку образотворчого мистецтва, самотутніх рис мистецького середовища, в якому жив і працював Т. Копистинський, використано метод системного історичного аналізу. У процесі виявлення художніх особливостей творчості Т. Копистинського застосовано метод порівняння і синтезу. Для розкриття живописно-композиційних та образно-змістових вирішень творів художника застосовано метод мистецтвознавчого аналізу.

У другому розділі **„ОСОБЛИВОСТІ МИСТЕЦЬКОГО ПРОЦЕСУ У ГАЛИЧИНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX — ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ”** розглянуто історичні корені мистецьких процесів на західноукраїнських землях, виявлено їх характер і найістотніші риси. Розкриття історико-культурного і мистецького феномену Галичини др. пол. XIX — поч. XX ст. виступає ґрунтом для дослідження творчості Т. Копистинського.

2.1. „Суспільно-політична ситуація і національний рух: історико-культурний аспект”. Життя і творчість Т. Копистинського (1844—1916) припали на складний в історії Західної України період. Під впливом подій 1848 р. українці Галичини порушили питання історичної та етнокультурної єдності з українцями Східної України та Буковини. Поява нової концепції національної ідентичності сприяла розвитку історичних наук, мовознавства та літератури. Невдала спроба надати цій концепції політичного звучання, пов'язана головним чином із поновленням необмеженої влади цісаря, приходом до влади на західних землях України польської еліти, сприяла швидкому поширенню серед галицької громадськості русофільських ідей. Громадські діячі, в середовищі яких продовжувала жити пам'ять про традиції 1848 р., у несприятливих умовах спрямували свої зусилля на дослідження питань історії та культури. Вони створили нову українську ідеологію. У цьому процесі важлива роль відводилася також мистецтву.

Галицька інтелігенція, розглядаючи мову, звичаї, мистецькі традиції народу як основу нової української ідеології, пришвидшила регенераційний процес розвитку суспільства. Поштовхом до цього стали приїзди на західні землі України

багатьох наддніпрянських діячів, введення австрійським урядом Лаксенбурзького маніфесту та Жовтневого диплому, а також поява нової генерації західноукраїнської інтелігенції, яка здобула освіту, в тому числі і мистецьку, в престижних закладах Європи. Спільна праця діячів Західної та Східної України на ниві національного відродження спричинилася до розширення поглядів на національну проблему, до посилення культурної та організаційної активності галицької громадськості. Успішне вирішення питань національного життя сприяло становленню національної мистецької школи, утвердженню прогресивних, демократичних тенденцій у творчості західноукраїнських художників, серед яких чільною постаттю виступає Т. Копистинський.

2. 2. „Мистецтвознавча думка і творча практика західноукраїнських художників другої половини XIX — початку XX століть”. Т. Копистинський, як і багато його сучасників, розпочинав свою діяльність у період, коли на перешкоді розвитку мистецтвознавчої думки, організації мистецького життя стояли польський антагонізм і русофільські ідеї.

Розв'язання проблем українського образотворчого мистецтва Галичини, які неодноразово порушували Т. Копистинський та К. Устиянович, стало можливим лише завдяки розвитку усіх сфер національного життя і трактуванню галицькою громадськістю мистецтва як важливої складової частини національної культури. 1888 р. стараннями І. Шараневича та А. Петрушевича у Львові відкрито Археологічно-бібліографічну виставку Ставропігійського інституту, яка вперше привернула увагу суспільства до мистецької спадщини Західної України, її самобутніх рис.

Участь у виставці Т. Копистинського, Ю. Макаревича, а також знавців мистецтва Є. Павловича та В. Рибчинського, актуалізувала питання створення мистецької спілки і влаштування виставок творів західноукраїнських художників, про що свідчать численні виступи митців у періодиці. Над їх розв'язанням працювали В. Нагірний, Д. Танячкевич, Ю. Панькевич, І. Труш, а також Т. Копистинський. 1898 р. вони спільними зусиллями заснували „Товариство для розвою руської штуки”, яке було організацією-посередником. Виставки 1898, 1900 та 1903 рр. висвітлили в першу чергу творчі можливості учасників у сфері сакрального мистецтва. Важлива заслуга „Товариства” — активізація мистецького життя Галичини, формування критичної думки і розширення творчої діяльності митців.

На зламі століть актуальним стало об'єднання художників у загальнонаціональному масштабі, розкриття самобутності українського образотворчого мистецтва у європейському контексті. Ці питання порушували І. Труш, М. Грушевський, І. Франко, які у 1904 р. створили „Товариство прихильників української літератури, науки і штуки”, а в 1905 р. організували мистецьку виставку. У ній взяли

участь художники Галичини та Східної України, а також народні майстри, які показали високий рівень професійної майстерності у вирішенні мистецьких завдань.

Проведення українськими мистецькими товариствами виставок сприяло зростанню зацікавленості галицької громадськості проблемами розвитку образотворчого мистецтва в Україні і в Європі, його дослідження і збереження. У цьому контексті актуальним було видання у 1905 р. „Артистичного вістника” та відкриття Національного музею у Львові, що стало можливим завдяки самовідданій праці Т. Копистинського, Ю. Панькевича, І. Труша та багатьох інших митців.

2. 3. „Творча проблематика західноукраїнського живопису другої половини XIX — початку XX століть”. Відродження національної мистецької школи, про яке свідчить активізація мистецького життя Галичини наприкін. XIX ст., стало можливим завдяки усвідомленню художниками своєї ролі у поступі національної культури.

Творча діяльність Т. Копистинського, як і його сучасників А. Грабовського, А. Гроттера, К. Устияновича, розпочалася у Львові — центрі культурного життя Західної України, де відбувався активний обмін думками, встановлювалися особисті контакти з провідними діячами науки та культури Галичини. Це відкривало широкі можливості для індивідуального розвитку творчої особистості. У 1870—1880-х рр. під впливом формування нової національної ідеології в мистецькому середовищі актуалізувалася проблема втілення національної тематики в малярстві. Розв'язуючи її, художники малювали портрети діячів галицької інтелігенції, які своєю творчою енергією спричинилися до національного відродження, зверталися до картин на теми з народного життя. Вони виконували красвиди та алегоричні композиції, пов'язані з історією України. Таким чином, ці митці розширили жанрову структуру живопису, визначили його програмну спрямованість, створили основу для трансформування нових тенденцій європейського малярства на національний ґрунт.

Т. Копистинський, К. Устиянович та молодші за них А. Пилиховський, Ю. Панькевич, І. Труш наприкін. XIX ст. групувалися навколо І. Франка. Залишаючись вірними традиціям і виходячи з потреб часу, вони спрямували свою увагу передусім на проникнення в сутність тогочасних явищ. У своїх творах художники підкреслили суспільну значущість людини незалежно від її соціального статусу, розкрили характер своєї епохи. Вивчаючи навколишній світ, вони все частіше обирали для своєї творчості ширшу тематику, шукаючи своїх власних шляхів для її втілення в живописних творах. На поч. XX ст. митці створили розгалужену систему поглядів, на основі якої відбувалося формування цілісних художньо-культурних програм.

Творчість західноукраїнських художників, яка на поч. XX ст. у багатьох засадничих рисах відображала загальний розвиток європейської культури, засвідчила зрілість їхніх устремлінь у сфері образотворчого мистецтва.

У третьому розділі „ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ТЕОФЛА КОПИСТИНСЬКОГО” досліджені головні чинники, що вплинули на становлення і розвиток творчої особистості художника, стали визначальними в процесі формування світоглядних переконань та естетичних ідеалів митця.

3. 1. „Мистецька освіта: Краків, Відень”. Т. Копистинський здобув мистецьку освіту з допомогою мецената, яким став В. Дідушицький. Завдяки його матеріальній підтримці художник протягом 1868—1871 рр. вчився у Краківській школі образотворчого мистецтва, метою якої було виховання людей з високою професійною майстерністю. Завдяки своїм викладачам В. Луцкевичу і Л. Дембовському митець виробив аналітичний підхід до зображуваного. Про це свідчить „Портрет старця” (1870, НМЛ), якому притаманне виразне і вправне пластичне моделювання об’ємів.

Схвальні відгуки В. Луцкевича про художника були підставою для продовження його навчання у Царсько-королівській Академії образотворчих мистецтв у Відні влітку 1872 р. Здобуття освіти Т. Копистинським в Академії збіглося з прийняттям нового статуту, згідно з яким заклад зобов’язувався давати широкі знання в усіх ділянках мистецтва. Навчаючись на живописному відділі, художник відвідував лекції з рисунка і живопису, а також з анатомії, перспективи та кольорознавства. Під керівництвом Х. Рубена, К. Майєра, К. Блааза, А. Айзенменгера, К. Вурцінгера він успішно вирішував поставлені перед ним образно-пластичні завдання. При створенні картин „Далматинка” (1872, НМЛ) і „Автопортрет” (1871—1872, НМЛ), використовуючи великий арсенал виражальних засобів, митець підпорядкував їх розкриттю внутрішнього стану людини.

3. 2. „Світоглядні переконання митця”. Основою світоглядних переконань Т. Копистинського були морально-етичні засади його родини, які виходили з давніх духовно-аристократичних традицій. У батьківському домі він довідався про діяльність членів Перемишльського осередку та „Руської Трійці”. Ціла система патріотичного виховання сприяла тому, що митець з молодих років обстоював концепцію розвитку образотворчого мистецтва на національній основі. Уже на ранньому етапі своєї творчості він виявив зацікавлення життям українського народу, його історією та культурою, мистецькою спадщиною.

У 1873 р. Т. Копистинський почав співпрацювати з членами Ставропігійського інституту. Це сприяло конкретизації авторської стратегії творчості художника, його участі у збереженні і пропагуванні давніх мистецьких пам’яток, переконало його у необхідності розвитку сучасного малярства на ґрунті давніх традицій. Починаючи з кін. 1870-х рр. митець відреставрував низку творів сакрального мистецтва XIV—XVIII ст., 1888 р. готував Археологічно-бібліографічну виставку. Обізнаність з давнім мистецтвом Галичини зумовила

використання художником, передусім в іконописі, його найкращих здобутків. Дружні стосунки живописця з членами Ставропігії сприяли появі у його творчості полотен, у яких домінують етнографічні мотиви („Петрування” (1873, НМЛ).

Співпраця Т. Копистинського із Ставропігійським інститутом розширила сферу його суспільних, наукових і культурних зацікавлень. Як організація, яка у др. пол. XIX ст. об'єднувала діячів різних світоглядних переконань, Ставропігія дала можливість художникові познайомитися з представниками народовського табору. Під значним впливом К. Устияновича та О. Барвінського відбулася еволюція мислення митця в національно-політичній площині. Наприкін. XIX ст. він виконує твори, тематично пов'язані зі Східною Україною („Нічний пейзаж” (1886, НМЛ), рисунки на тему визвольної війни 1648—1654 рр. (б. д., НМЛ).

У той же час Т. Копистинський ближче познайомився з І. Франком, який бачив завдання мистецтва у всебічному розкритті народного життя, у вихованні національно свідомої інтелігенції. Завдяки письменнику митець починає глибше усвідомлювати тогочасні проблеми суспільства, відтак його твори набувають загальнонаціонального значення (карикатура на москвофільський рух у Галичині (1886) та ілюстрації до поем І. Франка „Лис Микита” (1891) і „Пригоди Дон-Кіхота” (1892).

Національна ідея, яка була основою творчої діяльності Т. Копистинського, сприяла глибокому розумінню ним національних завдань у мистецтві, їх вирішенню шляхом активного використання найкращих здобутків національної мистецької школи з урахуванням художньо-естетичних орієнтирів суспільства др. пол. XIX — поч. XX ст., а відтак і формуванню самобутньої творчої індивідуальності художника.

У четвертому розділі **„ТВОРЧИСТЬ ТЕОФЛА КОПИСТИНСЬКОГО. ІІ ВИДОВА І ЖАНРОВА СТРУКТУРА, ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ”** досліджено в повному обсязі мистецьку спадщину Т. Копистинського.

4. 1. „Станковий живопис”. Станковий живопис Т. Копистинського вирізняється своєю багатожанровістю, що свідчить про прагнення митця до глибокого і переконливого відображення життя у різноманітних його проявах.

Провідним жанром станкового живопису Т. Копистинського є портрет, до якого художник звертався упродовж усієї творчої діяльності. Створюючи образи своїх сучасників, він спирався на традиції галицького портретного малярства пер. пол. XIX ст. В основі портретного жанру художника — виявлення індивідуальних рис моделі й об'єктивність характеристики особистості. З огляду на завдання, які вирішував митець, слід виділити дві групи портретів. Першу репрезентують твори, в яких превалує прагнення автора якомога точніше передати вдачу і настрої знайомих людей, що знаходить свій вираз у гостроті розкриття характеру портретованих („Чоловічий портрет” (1874, НМЛ),

„Гуцул з Липовиці” (1884, місцезн. невідоме), „Портрет Соболта” (1890, НМЛ). Другу групу становлять портрети, виконані здебільшого на замовлення Ставропігійського інституту. Тут живописець розв’язує актуальну на той час проблему — створити образ людини-громадянина. У портретах А. Яновського (1872, НМЛ), Л. Трецаківського (1876, НМЛ), А. Петрушевича (1885, ЛІМ), Б. Дідицького (1889, ЛІМ) та ін. живописець трактує портретованого як інтелектуальну особистість, акцентує увагу на його суспільній значущості.

Актуалізація національної проблеми в портретному жанрі стала визначальною в процесі пошуку художником живописно-композиційних вирішень полотен. На ранньому етапі творчості митець обмежується виваженою композицією, стриманою кольоровою палітрою, витриманою в межах теплих зелених та червоних барв, з акцентом чорного і білого кольорів. Усю увагу він зосереджує на обличчі портретованого, яке скрупульозно промальовує. З часом для поглиблення образної характеристики людини живописець включає у композицію портрета деталі інтер’єру, які вносять додаткове змістове навантаження.

У своїй творчості Т. Копистинський звертався і до побутового жанру, завдання якого вбачав у розкритті різних аспектів життя народу. Картини „Убогі” (1871, місцезн. невідоме), „Погорільці” (1872—1873, місцезн. невідоме), „Вдова з дітьми” (1884, місцезн. невідоме) мають яскраво виражений соціальний характер. Усім ладом твору художник дає відчуття, що зображене — не поодинокий епізод із життя, а тривалий стан існування знедолених людей. Цим творам притаманні виразна індивідуальна характеристика персонажів і переконливе сюжетно-психологічне вмотивування образу, досягнуте ускладненими композиційними прийомами. Водночас у творчості митця є полотна, в яких превалює жанрово-етнографічне трактування побутової теми, не переобтяжене соціальними проблемами. Виконуючи картини „Петрування” (1873, НМЛ), „У свято” (б. д., місцезн. невідоме), автор правдиво і неупереджено відображає звичаї та обряди українського народу. У цих творах привертають до себе увагу етнографічні деталі.

Вивчення життя народу сприяло появі у творчості Т. Копистинського кількох краєвидів, асоціативно пов’язаних з пам’яттю про минуле („Пейзаж з Перемишля” (1870, НМЛ), а у зрілому періоді й алегоричних полотен, у яких художник намагається створити образи-символи епохи („Воскресіння України” (1913—1914, НМЛ), „Суд XX століття” (б. д., НМЛ).

Зростання національної свідомості Т. Копистинського позначилося на конкретизації ідейної стратегії його творчості, що пов’язало усі жанри станкового малярства художника в єдину тематично-концептуальну цілісність. Домінування у творах митця національної ідеї спричинилося до тісного взаємозв’язку між жанрами, їх взаємодії, які істотно поглиблюють їх зміст.

Будучи однією з характерних рис творчості Т. Копистинського, це вплинуло на особливості художнього вирішення живописних станкових полотен, основу яких складали традиції мистецької школи Галичини. Твори митця вирізняють продумана композиція і сумлінне виконання. Ці риси простежуються у ранніх полотнах живописця, коли він надавав перевагу реалістичному трактуванню національної тематики, а також у творах зрілого періоду, коли він, розширюючи діапазон своїх творчих зацікавлень, вдавався до масштабних художньо-образних узагальнень, які репрезентують мистецтво поч. ХХ ст.

4. 2. „Монументальний живопис та іконопис”. У сакральному малярстві Т. Копистинський спирається на традиції іконописної школи Галичини кін. ХVІІІ — пер. пол. ХІХ ст., зосереджуючи свою увагу на людському вимірі її релігійно-образної системи. Згідно з новими потребами часу, художник при створенні фресок та ікон велику увагу приділяє проблемі емоційної та психологічної виразності образів. Життєва переконливість у зображенні святих, конкретизації середовища, в якому вони перебувають, підтверджує використання митцем у 1880—1890-х рр. власного творчого досвіду, набутого у станковому малярстві. Фрески для церков сіл Добряни (Стрийський р-н Львівської обл.) (1882), Сороцьке (Теребовлянський р-н Тернопільської обл.) (1896) та ікони для іконостасу церкви села Вільшаниця (Золочівський р-н Львівської обл.) (1883—1884) засвідчили тяжіння живописця до зв'язку сакрального мистецтва з реальним світом.

У низці ікон Т. Копистинського поч. ХХ ст., які знаходяться у церквах таких сіл, як Оселя (Яворівський р-н Львівської обл.) (1903) та Миклашів (Пустомитівський р-н Львівської обл.) (1908), усе частіше прототипами новозавітних персонажів виступають прості люди, селяни, представлені у звичній для них атмосфері. У композицію ікон художник впроваджує також деталі селянського побуту, місцеві краєвиди. При вивченні сакральної спадщини митця поч. ХХ ст. простежується поступове звільнення його творчого мислення від теологічно-догматичної залежності. В його іконах утверджується раціональний погляд на людину, в них домінує побутівізм, який повсякчас межує з етнографізмом.

Зміни у виражальних засобах, зумовлені впливом станкового малярства, не порушували обрядово-ритуальної функції ікони, не впливали на її зміст і сюжет. Це забезпечувало збереження ролі ікони і стало одним із вимірів авторської концепції у творчості Т. Копистинського як іконописця.

4. 3. „Графічна спадщина”. Значну частину графічної спадщини Т. Копистинського складають етюдні рисунки, які об'єднують документально точне відображення окремих подій у житті простих людей. Усі вони позбавлені соціального аналізу, що зближує їх із творами художників пер. пол. ХІХ ст. Але їх тематична різнобічність дає підставу стверджувати, що вони стали

грунтом для розв'язання митцем актуальних проблем того часу, які зводилися до розкриття широкого спектра суспільних явищ.

У 1880-х рр. Т. Копистинський зацікавився карикатурою. При її створенні художник торкався різних сторін життя українського народу. Притому звертав увагу на ті явища, які хвилювали тогочасне суспільство. Образи, що їх втілював художник у своїх творах, почерпнуті безпосередньо із життя. Їх значення розкривається у контексті із суспільно-політичними подіями того часу. Карикатура на москвофільський рух у Західній Україні під назвою „Современная история Галицкой Руси” (1886), опублікована у журналі „Страхопуд”, свідчить про формування у творчості митця образів-символів, які належали вже новому періоду в історії українського образотворчого мистецтва: зображення представників реакційних сил під час клопіткої роботи над порядком руїн будинку.

Узагальнення образу і розкриття з його допомогою провідної національної ідеї стало подальшим етапом у творчості Т. Копистинського як графіка. Не обмежуючись вузькими темами, вдаючись до складної композиції, художник у своїх творах акцентує увагу на духовному багатстві українського народу, його героїчному минулому. Творчий потенціал митця повною мірою розкривається при ілюструванні журналу „Дзвінок”, для якого він створює титульну заставку, а також заставки до рубрик „Літопис” і „Всячина” (усі 1890). Він малює козака і бандуриста, руїни замку і атрибути військової справи, герби Києва і Львова. Усе це було новим явищем в українському образотворчому мистецтві.

На зламі століть Т. Копистинський ілюструє науково-популярні статті та літературні твори, серед яких є поеми І. Франка „Лис Микита” і „Пригоди Дон-Кіхота”. Розкриваючи ідею і тему твору, акцентуючи увагу на ключових подіях, художник зберігає у своїх рисунках ясність ситуації і точність характеристики, надає їм поетико-філософського підтексту. Ці риси творчості митця посилили універсальність його мистецької програми й істотно поглибили інтелектуальний вимір мистецтва Т. Копистинського як одного з чільних репрезентантів українського мистецтва поч. ХХ ст.

ВИСНОВКИ

Творчість Т. Копистинського як конкретно-історичної мистецької постаті увібрала в себе яскраві мистецькі характеристики свого часу та геокультурного середовища. Еволюція його творчих пошуків співвідносилася із загальними тенденціями розвитку західноукраїнського образотворчого мистецтва др. пол. ХІХ — поч. ХХ ст.

Ранньому етапові формування творчої особистості Т. Копистинського притаманне поняття „національна ідея”, що було зумовлене ознайомленням

широких кіл громадськості з творами українських літераторів, істориків, етнографів, зближенням з діяльністю інтелектуалів Наддніпрянщини.

На наступному щаблі професійного зростання Т. Копистинського простежується конкретизація авторської стратегії, спричинена новими художньо-естетичними орієнтирами: розвитком традицій національної мистецької школи, створенням самобутнього мистецького осередку. Зміна загального характеру мистецької активності відобразилася на його творчості. Наприкін. XIX ст. у творах художника намітилося поглиблення змістової наповненості.

Як показало дослідження, творча діяльність Т. Копистинського була тісно пов'язана з культурними процесами на західних землях України др. пол. XIX — поч. XX ст. Зацікавлення історією та культурою народу, яке прийшло з поширенням нової української ідеології, посилене співпрацею з провідними діячами Галичини, вплинуло на усвідомлення художником проблеми суспільної функції мистецтва, що на зламі століть зумовило еволюцію його мислення в національно-політичній площині.

Дослідження підтвердило, що Т. Копистинський і художники його кола, усвідомлюючи свою роль у збереженні і пропагуванні мистецьких традицій, при створенні картин надавали перевагу національній тематиці. Порушуючи актуальні проблеми часу, звертаючись до різних тем з життя народу, розширюючи жанрову структуру живопису, митці підготували ґрунт для трансформування нових тенденцій європейського малярства на національну основу. Тяжюючи до розкриття індивідуального бачення нових суспільних явищ, вони створили розгалужену систему поглядів. Своєю творчістю Т. Копистинський долучив до цих колективних зусиль належний пафос та естетичну проблематику.

З'ясовано, що суспільний рух активізував усі сфери національного життя, вплинув на формування інспіраційної платформи творчості Т. Копистинського. Прогресивні ідеї, що жили середовище, в якому жив і працював художник, спрямовували його мистецькі пошуки в річище актуальних проблем часу, а відтак на трактування образотворчого мистецтва як невід'ємної частини національної культури, якому належить відіграти помітну роль у державотворчих процесах. Його творча діяльність була самостійною складовою тогочасного суспільного життя, значення якої посилювала його активна участь у громадському житті.

Комплексний аналіз мистецької спадщини Т. Копистинського переконливо доводить, що її самобутність зумовлена зацікавленням внутрішнім світом особистості, духовною наповненістю її життя. У портретах великого значення художник надає розкриттю морально-етичних критеріїв і суспільної функції людини. У побутовому жанрі митець звертається до різних аспектів життя селян.

Він бачить їх знедоленими, але духовно багатими людьми. Домінування у всіх жанрах національного духовно-цілісного спрямування спричинилося до появи тісного зв'язку між жанрами, який простежується в образно-художньому вирішенні творів. Його творам притаманні продумана композиція і сумлінне виконання.

Вивчення монументального живопису та іконопису Т. Копистинського засвідчує тяжіння художника до зв'язку сакрального мистецтва з реальним світом. При створенні ікон він активно використовує свій досвід у станковому малярстві. В іконах простежується прагнення митця втілити в образах святих народні типи. Їм притаманне впровадження у композицію елементів, узятих безпосередньо з життя та побуту галицьких селян, а також місцевих краєвидів. Зміни у виражальних засобах не позначилися на обрядово-ритуальній функції ікони, на її змісті та сюжеті.

Глибока обізнаність з життям і побутом українського народу, з проблемами суспільства, яку Т. Копистинський проявив у станковому живописі, а також у численних ескізах, відкривала йому широкі горизонти у графіці. Точна оцінка суспільних явищ із збереженням ясності ситуації за умови використання складних багатозначних образів простежується в карикатурі, при виконанні ним заставок для періодичних видань та при ілюструванні літературних творів. Цикли ілюстрацій Т. Копистинського створені з використанням багатих поетико-філософських ресурсів художника.

Вивчення різних граней творчості Т. Копистинського дає можливість увиразнити контекстуальність його мистецтва щодо української художньої традиції та естетичних ідей часу.

Наші висновки можна звести до таких узагальнень:

— Т. Копистинський увібрив у себе пафос пошуку західноукраїнськими митцями вагомих точок опори для розбудови повноцінного організму національної культури в мистецьких традиціях українського народу.

— Широка естетична платформа пов'язала між собою усі види та жанри творчості Т. Копистинського, в яких він працював, узгодила живописно-композиційні інваріанти по усій вертикалі його творчого досвіду.

— Еволюція творчості Т. Копистинського синхронізувалася із шляхом українського мистецтва від романтизму до раннього модерну в збагаченні його тематичного діапазону і художньо-образної системи.

— За масштабом розширення жанрово-тематичного репертуару національної художньої класики та програмною спрямованістю постать Т. Копистинського є однією з ключових у контексті українського образотворчого мистецтва др. пол. XIX — поч. XX ст.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ

1. Український живописець Т. Копистинський і традиції європейського малярства другої половини XIX ст. // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Мистецтво і освіта. Збірник наукових праць. — Львів: Каменярь, 1998.— Вип. 3.— С. 533—537.
2. Теофіл Копистинський і західноукраїнський іконопис другої пол. XIX — поч. XX ст. // Народознавчі Зошити.— 1998.— № 5.— С. 532—537.
3. Віденська Академія образотворчих мистецтв і навчання у ній української і польської молоді Галичини. Кінець XVIII — XIX століття // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва.— Львів, 1998.— Т. ССXXXVI.— С. 155—184.
4. Маловідомі портрети Теофіла Копистинського // Народознавчі Зошити.— 1999.— № 5.— С. 668—678.
5. “Товариство для розвою руської штуки”, перша українська мистецька організація на західноукраїнських землях // Дзвін.— 2003.— № 3.— С. 128—132.

АНОТАЦІЯ

Купчинська Л. О. Творчість Теофіла Копистинського у контексті розвитку образотворчого мистецтва Галичини другої половини XIX — початку XX століть.— Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.05.— образотворче мистецтво.— Львівська академія мистецтв. Львів, 2003.

Теофіл Копистинський — один із провідних художників Західної України другої половини XIX — початку XX ст. У дисертації вперше вивчено діяльність Т. Копистинського як живописця, графіка, громадського діяча у тісному зв'язку із суспільно-політичними та культурними подіями, які вирували на західних землях України у той час. На основі комплексного дослідження великої джерельної бази визначено роль і місце Т. Копистинського у мистецьких процесах Галичини того часу. Виявлено головні чинники, що вплинули на становлення і розвиток творчої особистості художника, які стали визначальними у процесі формування його світоглядних переконань та естетичних ідеалів. Розкрито художні та історико-культурні особливості творчості митця. Введено в науковий обіг низку невідомих до цього часу творів, передусім сакрального мистецтва.

Ключові слова: творча особистість Т. Копистинського, Західна Україна, образотворче мистецтво, контекст, світоглядні переконання, портрет, побутова картина, ікона, рисунок, ілюстрація.

АННОТАЦИЯ

Купчинская Л. О. Творчество Теофила Копистинского в контексте развития изобразительного искусства Галичины второй половины XIX — начала XX веков.— Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.05.— изобразительное искусство.— Львовская академия искусств. Львов, 2003.

Теофил Копистинський — один из ведущих художников Западной Украины второй половины XIX — начала XX вв. В диссертации впервые изучено деятельность Т. Копистинского как живописца, графика, общественного деятеля в тесной связи с общественно-политическими и культурными событиями, которые происходили на западных землях Украины в то время. Основываясь на комплексном исследовании большой источниковой базы определены роль и место Т. Копистинского в художественных процессах Галичины этого времени. Выявлены главные факторы, оказавшие влияние на становление и развитие творческой личности художника, которые стали определяющими в процессе формирования мировоззренческого восприятия и эстетических идеалов мастера. Раскрыты художественные, а также историческо-культурные особенности творчества мастера. Введено в научный оборот ряд неизвестных до нынешнего времени произведений, в первую очередь сакрального искусства.

Ключевые слова: творческая личность Т. Копистинского, Западная Украина, изобразительное искусство, контекст, мировоззренческие убеждения, портрет, жанровая картина, икона, рисунок, иллюстрация.

ANNOTATION

Kupchynska L. O. Teofil Kopystynsky's Creative Activity in the Context of Galician Fine Arts Development in the Second Part of the 19-th c.— Beginning of the 20-th c.— Manuscript.

Thesis for a Candidate of Art Criticism Scientific Degree by specialization 17.00.05.— Fine Arts.— Lviv Academy of Arts. Lviv, 2003.

Teofil Kopystynsky was one of the leading Western Ukrainian painters of the second part of the 19-th c.— beginning of the 20-th c. His peculiar gift was revealed

in different fine art kinds and genres. He was both a painter and an active public figure. A modern interpretation of T. Kopystynsky's creative activity has been offered in the dissertation. In this work for the first time the artist's activity as that of a painter, a drawer and a public figure has been studied from the point of view of the turbulent social, political and cultural events taking part in Western lands of Ukraine at that time.

T. Kopystynsky's versatile activity, his place and role in the Western Ukrainian artistic life of the second part of the 19-th c. — beginning of the 20-th c. have not been an object of a special investigation but one book and a number of articles. Though his name was connected with Galician artistic events of that time, his contribution into these processes was treated superficially without thorough analysis and understanding of his life principles and artistic views.

In the process of investigation T. Kopystynsky's and his contemporaries' works, as well as a great number of theoretical sources have been made use of. Due to the complex approach and a combination of art criticism, historical and aesthetic-philosophical methods figurative, historical and cultural peculiarities of T. Kopystynsky's artistic heritage have been revealed taking into account such important factors as Western Ukrainian social-political situation, Galician fine art development tendencies, the artist's creative purposes and aesthetic ideals.

Some sections of the dissertation are dedicated to the investigation of the Western Ukrainian artistic processes historical roots, their most important characteristic features. National-liberation struggle in the Western Ukrainian lands was one of the conditions of artistic process acceleration, implantation of democratical tendencies in painting and drawing and formation of the original artistic centre. Participation in the public life as well as T. Kopystynsky's creative activity was an independent part of the then public life.

The main factors which influenced the formation and development of T. Kopystynsky's creative personality and became determinative in the establishing process of aesthetic ideals and outlook convictions have been deeply analysed in the dissertation. Artistic education which the painter had obtained in Cracow and Vienne caused his creative individuality independent development being regulated by ethnological and aesthetic national culture conception in the second half of the 19-th c. The artist's cooperation with the leading Galician public figures deepened his understanding of the fine art public function which caused his mentality evolution in the national-political aspect at the century breaking-time.

The dissertation is the first to make a profound investigation of T. Kopystynsky's complete artistic heritage i. e. easel and monumental painting, icon-painting and drawing, and to reveal its artistic peculiarities. A number of the works (first and

foremost those of sacral art) unknown up till now has been introduced into scientific circulation. Evolution of the artist's national consciousness has been marked at the author's strategy which combined all kinds and genres of his creative activity into a single thematic and conceptual integrity. National idea predominance in the artist's works during complicated social-political movements caused a tight correlation of kinds and genres and their interaction which considerably extend their content. Being one of the characteristic features of the artist's creative activity it influenced the formation of the independent subjective features of his creative personality. During the early period of his creative activity the artist preferred realistic treatment of the national theme. Broadening the range of his creative interests, aspiring to extend the content of his works the artist made great artistic figurative generalization representing the art of the beginning of the 20-th c.

Key words: T. Kopystynsky's creative personality, Western Ukraine, fine arts, context, outlook convictions, portrait, genre painting, icon, drawing, illustration.

Підписано до друку 09.05.2003 р.
Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 1,16.
Тираж 100 прим. Зам. 8-03

Видруковано у видавничому центрі
Наукового товариства ім. Шевченка у Львові
79021, Львів, вул. Винниченка, 24

453786

АВ 56.113

Мист

ЦЕРК

Мист